

TASVIRIY SAN'AT TA'LIMINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Davlatova Aziza Hamroqulovna

Qorako'l tumani 8-maktab o'qituvchisi

azizadavlatova86@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada tasviriy san'at ta'limi jarayonini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Zamonaviy raqamli vositalar, xususan, sun'iy intellekt, generativ vizual texnologiyalar, raqamli grafika dasturlari va interaktiv ta'lim platformalaridan tasviriy san'at darslarida foydalanishning didaktik xususiyatlari yoritilgan. Tasviriy faoliyatda raqamli texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning vizual tafakkuri, ijodiy qobiliyati, estetik didi, mustaqil ishlash ko'nikmasi va raqamli kompetentligini rivojlantirish imkonini berishi asoslangan. Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanishda o'qituvchining pedagogik boshqaruvi, akademik halollik, mualliflik huquqi va inson ijodiy faoliyatining ustuvorligini ta'minlash masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, generativ texnologiyalar, raqamli grafika, vizual tafakkur, ijodiy qobiliyat, estetik did, raqamli kompetentlik, interaktiv ta'lim, innovatsion pedagogika.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim jarayonini raqamlashtirish nafaqat o'quv materiallarini elektron shaklga o'tkazish, balki ta'lim mazmuni, metodlari va o'quvchining bilish faoliyatini yangi texnologik asosda tashkil etishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, tasviriy san'at ta'limida raqamli texnologiyalarning imkoniyatlari kengayib, an'anaviy qog'oz-qalam, bo'yoq va mo'yqalam bilan ishlash usullarini raqamli grafika, interaktiv tasvir, virtual muhit va sun'iy intellekt vositalari bilan uyg'unlashtirish imkoni paydo bo'lmoqda.

Tasviriy san'at insonning borliqni estetik idrok etishi, obrazli tafakkur qilishi va ijodiy ifodalash qobiliyatini rivojlantiruvchi muhim ta'lim sohalaridan biridir. Shu sababli mazkur fanni o'qitishda texnologik yangiliklarni joriy etish masalasi faqat texnik vositalardan foydalanish bilan cheklanmasligi, balki ularning ta'limiy maqsadlarga muvofiqligi, o'quvchining ijodiy faoliyatiga ta'siri va pedagogik samaradorligi nuqtayi nazaridan baholanishi lozim [1].

Sun'iy intellektning ta'lim sohasiga kirib kelishi ushbu jarayonni yanada dolzarblashtirdi. Generativ sun'iy intellekt vositalari matn, tasvir va boshqa raqamli

kontentlarni yaratish imkonini bermoqda. UNESCOning 2023-yilda e'lon qilingan generativ sun'iy intellekt bo'yicha tavsiyalarida ham ushbu texnologiyalarni ta'limda insonga yo'naltirilgan, xavfsiz, axloqiy va pedagogik jihatdan asoslangan holda qo'llash zarurligi ta'kidlangan [2].

Shu nuqtayi nazardan tasviriy san'at darslarida sun'iy intellektidan foydalanishni o'quvchining tayyor rasmni avtomatik tarzda olishi sifatida emas, balki g'oyani shakllantirish, vizual izlanish, kompozitsion yechimlarni qiyoslash, rang variantlarini tahlil qilish va ijodiy g'oyani takomillashtirish vositasi sifatida tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotning metodologik asosini tasviriy san'at ta'limida shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan va raqamli ta'lim yondashuvlari tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, modellash, so'rovnoma, pedagogik tajriba-sinov, ekspert baholash kabi metodlardan foydalanish mumkin.

Tasviriy san'at ta'limida raqamli texnologiyalarni qo'llashning pedagogik samaradorligini aniqlashda quyidagi mezonlarga tayanish maqsadga muvofiq:

- o'quvchining vizual idroki va tahliliy fikrlash qobiliyati;
- kompozitsion yechim topish ko'nikmasi;
- ranglardan maqsadli foydalanish qobiliyati;
- mustaqil ijodiy faollik darajasi;
- raqamli grafika vositalaridan foydalanish kompetentligi;
- estetik did va badiiy-ijodiy tafakkurning rivojlanganlik darajasi.

Bunda sun'iy intellekt ta'lim jarayonida o'qituvchining o'rnini bosuvchi vosita emas, balki o'quvchining ijodiy faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi texnologik resurs sifatida qaraladi.

UNESCOning o'qituvchilar uchun sun'iy intellekt kompetensiyalari konsepsiyasida ham pedagoglar uchun insonga yo'naltirilgan tafakkur, AYI etikasi, sun'iy intellekt asoslari, AI-pedagogika va kasbiy rivojlanish kabi beshta asosiy yo'nalish ajratilgan [3].

Tasviriy san'at darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish o'quv materialini vizuallashtirish, badiiy obrazlarni turli variantlarda namoyish etish va o'quvchining amaliy faoliyatini individuallashtirish imkonini beradi [4].

An'anaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi biror kompozitsiya yoki rasmni tushuntirish uchun reproduksiya, plakatlar, kitoblar va taxtadan foydalanadi.[5] Raqamli texnologiyalar esa ushbu imkoniyatlarni kengaytirib, tasvirni kattalashtirish, ranglarni o'zgartirish, kompozitsiya elementlarini ko'chirish, bir nechta variantlarni taqqoslash va vizual natijani tezkor namoyish etish imkonini yaratadi.

Masalan, «Manzara kompozitsiyasi» mavzusida o'quvchi dastlab tabiat manzarasining an'anaviy eskizini yaratadi. Keyin raqamli muhitda kompozitsiyaning turli variantlarini ishlab chiqishi mumkin. Sun'iy intellektdan esa rang gammasi, kompozitsion variantlar yoki badiiy uslub bo'yicha g'oyalar olish uchun foydalaniladi.

Bunday yondashuvda asosiy ijodiy qarorni o'quvchining o'zi qabul qilishi muhim. Chunki tayyor AYI tasvirini o'zlashtirish o'quvchining mustaqil badiiy faoliyatini cheklashi mumkin. Aksincha, AYI natijalarini tahlil qilish, ulardagi kamchiliklarni aniqlash va o'z g'oyasi asosida qayta ishlash ijodiy-tahliliy qobiliyatni rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish asosida tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellektdan foydalanishning shartli.

G'oyani shakllantirish. O'qituvchi muayyan badiiy muammoni belgilaydi. Masalan:

- milliy naqsh asosida kompozitsiya yaratish;
- tarixiy me'moriy obyekt tasvirini ishlash;
- tabiat manzarasini kompozitsion jihatdan yechish;
- milliy libos obrazini tasvirlash;
- natyurmort kompozitsiyasini yaratish.

O'quvchi mavzu bo'yicha o'z g'oyasini shakllantiradi.

Generativ izlanish. Ushbu bosqichda sun'iy intellekt vositalari yordamida turli vizual variantlar olinadi. Biroq generatsiya jarayoni tayyor ijodiy mahsulotni qabul qilish emas, balki vizual izlanish vazifasini bajaradi.

Tahlil. O'quvchi olingan variantlarni kompozitsiya, rang, shakl, proporsiya, ritm va estetik yaxlitlik nuqtayi nazaridan tahlil qiladi.

Bu bosqich ayniqsa muhim, chunki o'quvchi AYI tomonidan yaratilgan tasvirni tanqidiy baholashni o'rganadi.

Ijodiy qayta ishlash. O'quvchi tanlangan g'oyani o'zining badiiy tafakkuri asosida qayta ishlaydi. Raqamli grafika dasturlari yoki an'anaviy tasviriy vositalardan foydalanib, mustaqil ijodiy mahsulot yaratadi.

Refleksiya. Yakuniy bosqichda o'quvchi o'z ishini dastlabki g'oyasi va AYI yordamida olingan variantlar bilan taqqoslaydi. Qanday o'zgarishlar kiritilgani, nima sababdan muayyan kompozitsion yoki rang yechimi tanlangani asoslanadi.

Shunday qilib, sun'iy intellekt maqsad emas, balki ijodiy-ta'limiy jarayonni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tasviriy san'at ta'limida raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish bir nechta pedagogik natijalarni ta'minlaydi.

Birinchiidan, o'quvchilarning vizual tafakkuri rivojlanadi. Ular biror obyektini faqat tayyor holda qabul qilmasdan, uni shakl, rang, hajm, fazo va kompozitsiya nuqtayi nazaridan tahlil qilishga o'rganadilar.

Ikkinchiidan, raqamli muhitda bir nechta variantni tezkor yaratish imkoniyati ijodiy eksperiment uchun sharoit yaratadi. O'quvchi noto'g'ri qaror qabul qilishdan qo'rqmasdan, turli kompozitsion yechimlarni sinab ko'rishi mumkin.

Uchinchiidan, raqamli texnologiyalar individual ta'lim trayektoriyasini tashkil etishga yordam beradi. Qobiliyati yuqori bo'lgan o'quvchilar murakkab kompozitsion vazifalarni bajarishlari, qiyinchilikka duch kelayotgan o'quvchilar esa vizual namuna va bosqichma-bosqich ko'rsatmalar asosida ishlashlari mumkin.

To'rtinchiidan, o'quvchilarda raqamli-badiiy kompetentlik shakllanadi. Bu kompetentlik faqat dasturdan foydalanishni emas, balki raqamli vizual kontentni tahlil qilish, baholash, qayta ishlash va undan ijodiy maqsadda foydalanishni ham qamrab oladi.

Tadqiqotlar va zamonaviy ta'lim tendensiyalari tahlili asosida tasviriy san'at darslarida AIdan samarali foydalanish uchun quyidagi pedagogik shartlarni belgilash mumkin:

birinchi shart – sun'iy intellektdan foydalanishni o'quv maqsadi bilan bog'lash;

ikkinchi shart – AYI vositalarini o'quvchining mustaqil ijodiy faoliyati bilan uyg'unlashtirish;

uchinchi shart – o'quvchilarda AYI natijalarini tanqidiy baholash ko'nikmasini shakllantirish;

to'rtinchi shart – akademik halollik va mualliflik huquqi tamoyillariga rioya qilish;

beshinchi shart – o'qituvchining raqamli va AYI kompetentligini oshirish;

oltinchi shart – AIdan foydalanish natijasini emas, balki o'quvchining ijodiy jarayoni va mustaqil qarorlarini ham baholash.

Bu yerda eng muhim metodik prinsip — «AYI o'rniga o'quvchi» emas, balki «AYI orqali o'quvchining ijodiy imkoniyatlarini kengaytirish» tamoyilidir.

MUHOKAMA. Tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellektdan foydalanish bir tomondan katta didaktik imkoniyatlarni yaratsa, ikkinchi tomondan muayyan pedagogik xavflarni ham keltirib chiqaradi. Jumladan, o'quvchining tayyor AYI mahsulotiga ortiqcha bog'lanib qolishi, mustaqil tasvirlash ko'nikmalarining susayishi, vizual kontentning haqiqiyliги va muallifligi bilan bog'liq muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Shuning uchun tasviriy san'at darslarida AYI texnologiyalaridan foydalanishda texnologik determinizmdan voz kechish va pedagogik maqsadni birinchi o'ringa qo'yish zarur.

O'qituvchi o'quvchiga «Aidan foydalan» degan umumiy topshiriq berish bilan cheklanmasligi kerak. Aksincha, unga aniq ijodiy muammo qo'yishi, AYI vositasidan foydalanish chegaralarini belgilashi, natijani tahlil qilish mezonlarini ishlab chiqishi va yakuniy ijodiy mahsulotni o'quvchining mustaqil faoliyati asosida baholashi lozim.

Bunday yondashuvda raqamli texnologiyalar tasviriy san'atning an'anaviy usullarini inkor etmaydi. Aksincha, an'anaviy badiiy ta'lim + raqamli texnologiya + sun'iy intellekt + mustaqil ijodiy faoliyat integratsiyasi asosida yangi ta'limiy muhitni shakllantiradi.

XULOSA. Tasviriy san'at ta'limida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektdan maqsadli foydalanish ta'lim jarayonining mazmuni va metodik imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Ularning asosiy pedagogik qimmati tasvirni avtomatik yaratishda emas, balki o'quvchining vizual tafakkuri, ijodiy izlanishi, tahliliy fikrlashi va mustaqil badiiy qaror qabul qilishini rag'batlantirishda namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalarining nazariy tahlili shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt tasviriy san'at darslarida g'oyalarni vizuallashtirish, kompozitsion variantlarni ishlab chiqish, rang yechimlarini qiyoslash, ijodiy loyihalarni takomillashtirish va refleksiv tahlilni tashkil etishda samarali vosita bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, Aidan foydalanish jarayonida o'quvchining mustaqil ijodiy faoliyati, mualliflik huquqi, akademik halollik va estetik-badiiy qadriyatlarni saqlash ustuvor ahamiyatga ega. Shu bois tasviriy san'at ta'limi uchun «G'oya – Generatsiya – Tahlil – Ijodiy qayta ishlash – Refleksiya» modeli asosida ishlash maqsadga muvofiq.

Ushbu yondashuv tasviriy san'at ta'limini raqamli transformatsiya qilish bilan birga, o'quvchilarda zamonaviy raqamli-badiiy kompetentlik, vizual tafakkur, estetik did, tanqidiy fikrlash va ijodiy mustaqillikni rivojlantirish uchun metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023. – 48 p.
2. Miao F., Cukurova M. AI Competency Framework for Teachers. – Paris: UNESCO, 2024. – 72 p.
3. Miao F., Shiohira K., Lao N. AI Competency Framework for Students. – Paris: UNESCO, 2024.
4. UNESCO. Artificial Intelligence and the Futures of Learning. – Paris: UNESCO, 2024.
5. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. – Paris: UNESCO, 2021.
6. Аминов, А. Ш., Мамурова, Д. И., Маматов, Д. К., & Собирова, Ш. У. (2021).

Проблемы организации самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях. *European science*, (2 (58)), 77-79.

7. Собирова, Ш. У., Ядгаров, Н. Д., Мамурова, Д. И., & Шукуров, А. Р. (2021). Основы, цели и задачи обучения изобразительному искусству. *European science*, (2 (58)), 62-65.
8. Shirinboy Sharofovich Olimov, Dilfuza Islamovna Mamurova. (2022). Opportunities to use information technology to increase the effectiveness of education. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, Vol 14, Issue 02. DOI: 10.9756/INT-JECSE/V14I2.345.
9. Olimov, S. S., & Mamurova, D. I. (2022). Information Technology in Education. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 1(1), 17-22.
10. Olimov, S. S., & Mamurova, D. I. (2022). Directions For Improving Teaching Methods. *Journal of Positive School Psychology*, 9671-9678.
11. Aminov A. S., Mamurova D. I., Shukurov A. R. Additional and didactic game technologies on the topic of local appearance //E-Conference globe. – 2021. – С. 34-37.